

A közsegélyes kulák

(Kemény a dió, nehéz a lecke. A tanyai Magyarország fölfedezésébe vágtam bele. Ezer ága és ezer gyökere van a tanyának, le is mondtam róla, hogy mindet elővegyem. A benne élő a legizgalmasabb, letanyáztam tehát a tanyai ember mellé. Hálás vagyok a sorsnak, hogy megtehettem. Kéveset tudtam róla, az a kevés is hamis volt. Előítéleteim lépésről lépésre koptak. Kis országunkban egy világ a tanyavilág. Kemény világ, kutyavilág — emberséges emberek világa.

Tisztességet, emberséget érdemelne az is, aki tanyai. Nem azt kapja. Amikor elindultam, minden tizedik emberünk tanyán élt. Rá kellett jönnöm, hogy a tizedik ember tizedrangú is. Beleprogramoztuk magunkba, hogy megszüntetjük, hogy fős számoljuk, hogy leradírozzuk a térkép-ről a tanyavilágot. Ami minden magyar állampolgárt megillet, az a tanyait csak fönntartásokkal illeti meg, vagy úgy se. Attól féltünk, konzerválja minden a tanyát, ami jó neki. Építeni akar, mert régi hajléka bibliai időkre emlékeztet? Ott a falu, ott a város, építsen abban. Találtam nyolcvanon fölüli embert, akit azért büntettek meg, mert utolsó nekiveselkedésével még segíteni akart magán. Nem szociális otthonba kéredzkedett, hanem épített. Szociális járadékból fizeti a büntetést. Rá kellett jönnöm, a tanyavilágot leginkább a tiltások konzerválják.

Az iskola szent hely, a tanyai iskola gyönyörű igyekezettel épült temploma a tudománynak. Emberarcunkat a jó iskola adja. Kimondtuk a jelszót, hogy elnéptelenednek a tanyai iskolák, és sorban megszüntettük őket. Rövid az idő, hogy a vitathatatlanak tűnő előnyöket a maguk valóságában vizsgálhassuk, de örülnünk kell, ha a lehető legjobb iskolát találja meg minden gyermekünk. A rövid idő alatt is föltűnő azonban az a veszteség, ami igen egyszerűen elkerülhető lett volna, ha nem krumplicsírátatónak adjuk el az iskolákat, vagy nem pockok kényére kitéve hagyjuk ott, hanem megtartjuk a kultúra lélekmelegítő tanyai fészkeinek. Fájnak a lakatra zárt tanyai iskolák. Az elaludt, elfújtt lámpások. Ha majd észrevesszük egyszer a hiányt, a magunk teremtette sötétiséggel kell birokra keltnünk, attól félek.

A tizedik ember címen összeállt, kötetre való írás kis cikkelye csak, ami itt következik.)

Kutyából nem lesz szalonna, a kulák az kulák marad. El nem hittem volna, hogy hajnalok hajnalán az én kezem közül kerül majd elő ez a cégéres szállóige, mint élő valóság. Szöghygen Ördögh István mostanáig kulák maradt. Ennyire konzervál a tanya?

Összenyomom a rugót, savba teszem, szétmarja. Hová lesz az erő, amivel összenyomtam? Akkor játszottunk ilyen kérdésekkel, amikor az energia megmaradásának a törvényét tanultuk. Akárhányszor találkozom az Ördöghgel, mindig eszembe jut. Őt is összenyomták, bele is mártották valamibe, de csak annyira, hogy széjjel ne maródjon egészen. Összenyomták, és úgy maradt.

Tizennyolc nekivadult süldő rohant felém, amikor beléptem a tanya udvarára. Kutyák ellen be vagyok már oltva nyájassággal, de disznókkal szemben védtelen vagyok. Mít tehet ilyenkor az ember? Megszámoltam őket. Fölsorakozott mind a tizennyolc, egyike-másika föl-emelte a fejét, rámröfönt, aztán leejtette megint. Ha fél marék kukoricát hoztam volna, azonnal megköthették volna a békét. Toppantottam egyet, megugrottak, és visszakanyarodtak. Jöttek utánam falkában, könyörgéssel. Azt hiszem, a csontjuk csak azért nem zörgött, mert a bőr összetartotta. Hát ezekből mikor lesz szalonna? (Most jövök rá, hogy a hízni nem tudó beteg süldőt mondják kutyának. Erről a kutyáról van szó a mondásban, nem az ebről.)

Isten őrizzen, hogy embert akármilyen állathoz hasonlítsak, de nem sokkal kövérebb a gazda se. Kamrák között is a legkisebbik lehetett, ami most szoba is, konyha is, kamra is. Muzsáj ide bemennünk, mert a kéregetők nem hagynak bennünket. Ezeket néztem én vadmalacoknak?

— Pista bácsi! Itt a nagy ház, díszbe lehetett valamikor a környéknek. Miért nem ebben lakik?

— Nem az enyém. Egy kuláké volt, őt elvitték, engem beletettek. Nem tudom, mi lett vele, nem jött vissza.

— Senki nem háborgatná ennyi idő után.

— Nem mehetek bele, ha egyszer nem az enyém.

— Tönkremegy, ha nem lakják.

— A kettőnk feje ezen ne fájjon, a tönkreemenésen már túl van. Leszakadt a padlás, belülről megtámasztottam a falakat, hogy legalább állva maradjanak.

— Nem sajnálja?

— Nem az enyém.

— Ha úgy vesszük, ez a kamra se a magáé, amiben most vagyunk. A kettő közül legálább a jobbat választotta volna.

— Nem vagyunk egyformán. Maga is másként gondol, meg én is.

— Ez se bírja sokáig. Én félnék benne.

— Ha villámlik, én is félek. Belevágott egyszer a nyila a kéménybe, lejött a kályhacsövn. Ott álltam mellette, a derekam felét megsütötte. A ruhám is megperkálódott.

(A *nyila* teljes nevén istennyila, mennykő, de írva vagyon, hogy Isten nevét hiába ne vegyed, megrövidítették tehát.)

— Ettől a kályhától nem is lehet messzi állni.

— Magam vagyok, elférek.

— Hogyan lett maga kulák?

— Ez az, látja, amit én se tudok.

— Földje?

— Tizenhárom holdat örököltem 1933. szeptember 13-án.

— Hízott a föld?

— Egy állapotban volt. Se nem hízott, se nem fogyott.

— Az asszony se hozott?

— Nem nősültem meg. Beütött a háború, tudtam én, hogy el köll menni katonának. Majd ha visszakerülök, akkor is ráérek. Ha nem kecmergek haza, arról se tehetek, a haza érdekében akkor is el köll menni, de mi lesz velem, ha csak testi csonkítással jöhetek haza, és nem köllök az asszonynak? Akkor hová menjek?

— A fronton is volt?

— Mit vesz maga frontnak?

— Ahol lőnek.

— A tűzkeresztviselési jogosítványt megkaptam, mert Vad zászlós azt mondta, aki hat hónapon túl a front területén van, az megérdemli. Fogattal is voltam, puskás is voltam, légnyomás is ért. Amikor magamhoz tértem, pokróc volt rajtam, és fűrészpóros ízében voltam az esztergomi templom pincéjében.

— Mi az az izé?

— Fűrészpórra voltam rátéve. Én csak arra emlékszem, hogy bevetésre mentek a tüzerek, és jött a légitámadás.

— Fogság?

— Az Atlanti-óceán körül voltam valahol, de nem tudom, hogy hol. Negyvenhat május 1-én még kint voltam, azt tudom, mert akkor mondták, hogy jöhetünk haza. Beszálltunk, és beljebb vittek bennünket 300 kilométerrel.

— Amikor hazajött?

— Apámat találtam, meg a testvéremet. Elkezdtem gazdálkodni, de nagyon ki voltam kapcsolódva a hosszú odalétel miatt, semminek nem tudtam örülni. Apám is azt mondta, az idegrendszerem megrongálódott. Kezem-lábam megvan, de belül beteg vagyok. Verekedni én

nem verekedtem, a szívem mindig gyöngye volt, sajnáltam mindenkit, mégis tönkrementem vele. Az ijedések megártottak.

— Később?

— Jött a téeszcsé, szabálytalanul húzták ki a tábla vonalát, a legsarkába beleesett a mi házunk. Azt mondták, lépjek be. Semmi kifogásom nincs ellene, de ha én belépek, lépjen be a szomszéd is. Na, akkor el kell onnan jönni. Apám beteg volt, azt kérte, maradhasson, amíg él. Ekkor kezdődött a fűződs. Jöttek a rendőrök is. Én semmit el nem követtem, mégis jöttek, négyszer is. Gondoltak egyet, összetették a földemet a nővéremével, pedig már 1934-ben el volt különítve telekkönyvileg. Rámörttek, és kuláknak nyilvánítottak.

— Ki mondta meg, hogy mától kezdve kulák?

— A közellátási begyűjtő. Mentünk a beadási könyvért, K betű van rajta. Mondom mindjárt, én nem tudom magamat kuláknak, annyi földem nekem nincs, ezt én nem vehetem átál. Írt egy másikat, de széjjeltépte. Rámkiáltott: írja alá! Nem írok alá! Megtagadja az aláírást? Ezek szerint megtagadom. Fölugrott, bement a másik szobába. Hallom, kérdezi valakitől, hogy áll ez az Ördögh fajta? Mondja bent is valaki, függetlenek egymástól, mégis összeírt bennünket. Attól fogva én kulák vagyok, máig senki le nem vette rólam. Ha rendőrök jöttek, semmit meg nem néztek, csak azt, hogy kulák. Ötvenkettő februárjában karhatalommal hajtottak el a házunkból, két súlyos beteggel. Ide hoztak a Nógrádi tanyába. Nem akartunk ide jönni, mert volt háromezer forint megtakarított pénzünk, és két-három ezerért adtak akkor egy házat, de a házkutatások alatt valahogy eltűnt a pénz. Dülöbözött volt, aki elvitte.

— Azóta?

— Csönd van. Csak akkor jönnek hozzám, ha zálogolni kell. Viszik az egyetmást, de hogy miért nem fizet a szerencsétlen ember, azt soha nem nézik meg. Beteg is voltam, azt se ismerték el. Orvosi igazolással bizonyítottam, kiállt mellettem az Ilonka is, az elnöknő, de nem vették figyelembe azt se. Olyan ember van a pénzügyi osztályon, aki még tudna dolgozni, mégis engem vegzál, hogy el vagyok maradva adóval. Mutasson példát egy fiatal ember! Hogy olyan szép szóval kellene velem beszélni, mint most maga is, olyan nincs. Annyira le vagyok gyöngülve, a durva szó annyira rámhatol, hogy valami elfog engemet. Nem is kérdezik a létfönntartásomat, csak az van, hogy a parasztnak a bőre alatt is pénz van, mégse akar fizetni. Porcelánnadrágos ember jött ki a járástól, megállt az udvaron, onnan kiabálta, hogy sunyi a paraszt. Rosszul lettem, otthagytak. Ilyet, azt hiszem, nem szabadna csinálni. Ha útszélien találunk beteget, azt is segíteni kell. Azt mondják, szimulálok. Az orvos kivizsgált, de nem fogadják el. Orvos ellen ők dolgozhatnak? Meghalt már, aki megvizsgált, de a látélet még megvan valahol.

— Mennyi az adó?

— Négyezer kilencszáz körül. Amikor bejött a villám, és sokáig nem tudtam dolgozni, adtam be a kérelmet, hogy törüljenek ki belőle. Úgy volt, hogy talán törülnek, de a kérvényre nem jött semmi, most aztán megterheltek vele.

— Ha eladná a disznókat?

— Vinnék adóba, nem maradna semmi.

— Számoljunk. Van tizennyolc süldő, adjuk el felét soványan, vegyünk rajta kukoricát. Megmarad kilenc, elkezdjük hizlalni. Eladunk ötöt kövéren, kifizetjük az adót, akkor is marad négy. Egyet levág, hármat elad, még pénz is marad. Sokkal több marad, mert ugrálva számoltunk.

— Nem adhatom el, mert le van zálogolva. Kértem, kifizetem, csak a bolti cikkekre hagyjanak valamit. Jól van, csak fizessek, de nem hagynak semmit. Itt van a levél.

„Ördögh István, I. ker. 201. Értesitem, hogy 434/1975. sz. szám alapján a mai napig 8247 Ft adóhátralékot tartunk nyilván. Ezen adóhátralékot 1975. március 15-ig kellett volna befizetnie. Azonban az adózó az adóhatóság korábbi felhívásának se tett eleget az állampolgári kötelességének. Ezért a 38/1969. (XII. 29.) PM. sz. rendeletben foglaltak értelmében az adóhátraléka fejében zálogolni fogunk, és nemfizetés esetén a lefoglalt tárgy azonnali beszállí-

tásáról gondoskodunk. Ezért felkérem adózót, hogy adóhátralékát azonnal rendezze, mert a behajtástól eltekinteni nem fogunk.”

— Vittek már el valamit?

— Ötvenkettőben.

— Miből él?

— Ha időm van, főzök. Mindent meg tudnak főzni, katonáéknál konyhán is voltam.

— Kenyér?

— Na, az, a kenyér, az aztán fogy. Kettő-három hetenként, ha be tudok menni a boltba.

— Hat kiló egyszerre? Megszárad.

— Mondják, hogy szikkadt. Akkor szikkadt, amikor nincs!

— Baj van, Pista bácsi. Most 60 éves, és ennél fiatalabb már soha nem lesz. Mi lesz ezután?

— Ha még tíz évet élhetnék, bemennék a szociális otthonba.

— Addig?

— Csak a magam módján. Ennél, részben, körülbelül, talán többet érdemelnék az életől.

Elmentem a tanácshoz, ott ért a legnagyobb meglepetés. Közsegélyt kap Ördögh István. Megírják neki a kérvényt is hozzá. Szép cselekedet, emberség van mögötte. Lehet, hogy többet is kap egy évben, mint amennyivel adós. Az is lehet, hogy ugyanavval az írógéppel írják a folyamodványt a segélyért, amivel a zálogolási riasztásokat. Ha elhagynák a két levelet, elmaradna az adó is és a segély is, megmaradna a tizennyolc süldő, és valami kis életkedv. Nem megy, persze, mert akinek tizennyolc disznaja van, az nem lehet meg adó nélkül akkor se, ha rendes körülmények között nyugdíj járna neki, nem segély. A tizennyolc süldős tanyai ember akkor se maradhat meg adó nélkül, ha azért nem tudja fölemelni a süldő a fejét, mert nincs ereje hozzá. Enni nem kapnak, mert nincs miből. Ott a tanyaudvar, elég nagy, éljenek meg rajta. Akinek viszont pénze nincsen, nem lehet meg segély nélkül.

Ha két oldalról fűrják az alagutat, és nem találkoznak össze, nagy baj nem lehet. Egy helyett két alagút lesz. A két papiros is így kerül el egymást ugyanannak a tanácsi hivatalnak az iktatójában.

Legalább arról adnának írást egyszer, hivatalosan, pecséttel, hogy levették róla a K betűt. Mert hivatalosan tették rá, és nem mondták meg neki, meddig érvényes.

Azért szedem elő Ördögh Istvánt, mert eltelt közben öt esztendő, és tegnap bejött Szegedre. Segítséget kért. A tanya körüli földet ő művelte, amikor tudta, de fogy az ereje, egyik felét meghagyta legelőnek. Igenám, de az a föld, amelyiket időre nem szántanak föl, az parlag. A szakszövetkezetet megszorították, hogy igen nagy pénzre megbüntetik, mit tehetne, ő is megszorítja Ördögh Istvánt. Csakhogy őt már megszorították, és úgy is maradt. Kétségbe van esve. Annak idején azt a földet is az ő nevére írták, ami nem volt az övé, most meg azt is el akarják venni, de megtartani nehéz, mert törvény van a parlagra, és a földhivatal büntet.

Álljunk meg, emberek! Ördögh István nem a maga passziójából maradt összenyomva, legalább most ne a paragrafust nézzük. Az a föld akkor se marad parlagon, ha a szövetkezet műveli meg, mint a többi öregnek, és fölszámítja az árát. Olyan szervezet a szövetkezet, amelyik gondoskodik a tagjairól, nem pedig a büntetést csurgatja tovább pilátusi nagy kézmosások kíséretében.

Elmentem a földhivatalba is. Megígérték, holnap kimennek, és elintézik az ügyet tisztes-séggel.

A porcelánnadrágost időközben elmozdították állásából. Nagy ember volt, Pista bácsit még most is kirázza a hideg, ha rágondol.

Ördögh Istvánra kapásból rá lehet mondani, nem tipikus, kár előhozakodni vele. Tessék elhinni, nincs egyedül a széles határban. Elég emlékeztetnem Lakatos Vince Naplemente című filmsorozatára.

A szegedi főiskolások akadtak rá Rokolya Lipótra. Amikor tulajdon szemükkel látták, akkor se tudták fölfogni, hogy ilyen körülmények között élhet még ember. Levelet írtak a tanácsnak, segítséget kértek tőle. Természetes, hogy írtak, hűtlen cserbenhagyás lett volna, ha nem írnak. Mégis félték a diákok, hogy rossz következménye lehet a levélnek. Nem Lipót bácsira, neki ártani már nem lehet, hanem nekik. Miért avatkoznak ők bele a tanyai szociális gondokba, amikor ők csak tanulmányozzák a valóságot? Honnan rögződött beléjük ez a félelem? Láttam rajtuk, forradalmi elszánással írták meg mégis a levelet. Attól tartottak, mire hazaérnek, jön a drót a főiskolára, és fegyelmi lesz belőle. Nagyon tévedtek, csak levelet kaptak: havi ötszáz forint szociális segélyt juttatnak ezután a dolgozni már nem tudó, semminemű jövedelemmel nem rendelkező öregembernek. Egymás mellé tették saját levelüket és a tanácsét, a legnagyobb jószándékkal kiállították az egyik kecskeméti tanácskozáson, és most jött csak az igazi meglepetés. Meglátta a falon a tanácselnök is, és ő is meglepődött. Falra akasztva kisebbnek látszhatott az ötszáz forint, mint iktatókönyvbe foglalva. Újabb levél jött: Rokolya Lipót 1360 forint rendszeres segélyt kap ezután, föltehetően élete végéig.

Természetesen ezért se kapott fegyelmit senki.

Erős tehát a társadalmi szándék, hogy segítsünk a magukra maradt öregeken. Sorolnom kellene most azokat a házi gondozókat, akik takarítják lakásukat, kimossák ruháikat, meleg ételt és orvosságot visznek. Arany betűkkel kellene fölírni valahová, kik vállalják ezt az áldozatot. Nagy ajándékot is visznek magukkal mindig: azt a tudatot, hogy mozog még körülötök az élet.

Ha belekezdtem, a motyogást se lehet abbahagyni. Miért van annyi magányos öreg a tanyán? A tanyavilág általános elöregedését jelzi?

Kemény a kérdés, ne játsszunk vele. A mi újságunkban naponta hirdetnek több eladó tanyát. Kemény állít meg egyik ismerősöm, legalább a saját újságomat olvassam el, és hagyjak föl hibbant bolondériámmal. Akkor járom ceruzával a tanyavilágot, amikor meg akar szünni? Fogynak az emberek, azért adogatják el a tanyát.

Mondom neki, ő se kisebb bolond, mint én. Egyetlen tanyát el nem adnának, ha vevő nem lenne rá. Az a tanya tehát nem szűnik meg, amit megvesznek. Gondoltam egyet mégis, fölültem a biciklire, megnéztem a kertvárosi utcát. Kapkodtam a fejemet, annyi kapura volt kiszegezve, hogy ez a ház eladó. Vonjam le belőle én is azt a következtetést, hogy az utca meg akar szünni? Mindenki azt mondaná, szalajt az eszem. Azért akarják eladni, mert most van rá sok vevő.

Ennyi kevés az okoskodáshoz, beszélgettem útikalauznak egy tanyát kereső atyámfia mellé. Ötször-hatszor elmentem vele, sok tanyát megnéztünk. Amit tízezerért meg lehetett volna venni pár évvel ezelőtt, azt most nyolcvanért se adják. Ennyit azért nem romlott a forint! Azért adják, mert most van rá jó vevő. Mi pedig azért olvassuk ki a hirdetésből azt is, ami benne sincsen, mert jól belefut abba a központi gondolatba, hogy mégiscsak megszűnik a tanyavilág. Ha nem hagyta fölszámolni magát, fölloszlik magától, az élet természetes törvényei szerint.

Az életnek nemcsak törvénye, örvénye is van. Megforgatja a tanyát. Magányos öreg máshol is van, de tanyán sok van. Nem törvényszerű, hogy reménytelenül magára maradjon, aki fölött eljár az idő, de ezzel a gonddal nem tudunk megbirkózni. Csakhogy a városi öregekre gondolva legfőljebb az *általános elidegenedést* hozzuk elő, mint világjelenséget, tanyaiaknál ugyanezért az *általános elöregedést* emlegetjük. A kettőre együtt kellene feleletet adni, de az egyikre se merek vállalkozni. Egy pontot hadd tegyek mégis a nagy térképhez.

A költöző madarakéval keresztezhette a természet nemzedékünk vérét. Gyermekkoromban mindenki menni akart. Úgy látom, ez az ösztön a mai fiatalokban is dolgozik. Vonzott bennünket a világ, mint ahogyan vonzza a maiakat is, és taszított magától az otthon, mint ahogyan eltaszítja a mostaniakat is. Csakhogy a mi időnkben sikknek számított megtagadni a szülői házat. Mondhatnám tudatos lélekmérgezésnek is azt az igyekezetet, amely a fölőrekről fiataloságot szembefordította a maradiság megtestesítőivel, saját szüleivel. A forradalmi

ság álcárat vette magára a központi sugallat, amikor a forradalom valójában megfagyott már.

Ez a harangszó a tanyára is elhallatszott, talán erősebben is kongott. A tanya eleve a maradiság földje, sötét és babonás világ, gyere, fiatal, kinyílt előtted a másik világ. Hogyne hallgatott volna rá, akinek vér folyt az ereiben! A csendes egyhangúságból beleléphetett mindjárt a zajos átalakulásba, azonnal föl is mérhette a különbséget. A vonzás és taszítás mellé azonban oda kell állítanunk a harmadikat is, a küldést. Eredj, fiam, ne gürödj annyit, mint apád és anyád. Aki fogékony volt az újra, azt küldte a család.

Ezt a társadalmi bolydulást nem tudom elítélni, ez a szél hajtott engem is. Olyan messzire elmentem a háztól, amennyire csak mehettem, bár szüleimet és otthon maradt testvéreimet legrémeőbb álmaimban sem tagadtam meg. Valóban kinyílt előttünk a világ. Ha érett fejjel gondolkodom azonban vissza erre a korra, most már kizárólag a tanyai bonyodalmakon rágódva, észre kell vennem, hogy az akkori nagy kirajzás és a mai sok öreg magányossága között igen szoros az összefüggés. A tanyát meg akartuk szüntetni, mert sötét és maradi. Ha nekem annyiszor mondták volna, hogy sánta vagyok, talán bicegtem is volna tőle. Egyik tanyai teoretikusunknak megadta a sors, hogy halála előtt visszavonja tanait, de egy társadalomból nem lehet visszahívni, amit évtizedek szorgos és megfontolt munkájával beléültettek. A tanyai gyerekek valóban elment, valóban kinyílt előtte a világ, de kimaradt belőle, aki otthon maradt, és később se tudott belerázódni az új életformába.

Szeretjük mennydörgő szavakkal elítélni azt a családot, amelyik magára hagyja öregjeit. Túl sokat láttam közlelő, hogy ezeket a szólamokat ne hagyjam úrrá lenni magamon. A hitvány utódot nem menteném föl semmi pénzért, mert emberi gyöngéségre legföljebb magyarázat lehet néha-néha, nem mentség, de sok szerető gondoskodást is láttam vakvágányra futni amiatt, hogy az egykor elszakadt család nem tud újra összeforrni. Mondhatjuk az öreget csökönyösnek és megint csak maradnak, de inkább félelem van benne: idegen már a fia, teljesen idegen a menyé, az unokák pedig más csillagrendszerben élnek. Ha elférne a városi panelban, akkor se menne, de nem is fér el. A nemes igyekezetet már a rajzasztalon megfúrták hivatalos igyekezettel. És ha mégis fér, mit csinál? Odaáll az ablak elé, és nézi, hogyan dübörög el előtte a század. Nem részese már, csak tétlen és megtúrt szemlélője.

Lépünk vissza a tervezők asztalához. Kiszámítjuk, hogy most ennyi az ideális családlétszám, és rajzolunk neki másfélszobás lakást. Cipőkanállal se lehetne behúzni ide két öreget, pedig a feleség szülei fölött is éppen úgy eljár az idő, azokról is gondoskodni kéne. Ezek kerülnek lelkiismereti válságba, pedig az együttélés minimális föltételei is hiányoznak. Akkora szobában is laknak öregek, ahová egy vasalóasztal alig fér be.

Mi mászt tehetnénk, kimondjuk, átrendeződött a társadalom, és az öreg nem találja meg benne a helyét. Ha ezt mondjuk, az igazat mondjuk. Adunk szociális támogatást, bejáró gondoskodást, megrendezzük az öregek napját, és rendre elszámolunk vele a társadalom előtt, hadd lássa, a szándékunk jó. Mutassuk is meg nagy szívünket, de nem szabad elfelejtenünk, folyamat ez, aminek kezdete is volt, csak nem vettük észre, hogy ide vezet majd. Marad belőle egy mondat a *Hazának rendületlenül légy híve* és az *Itt élned s halnod kell* imádságból táplálkozva: itt születtem, itt is akarok meghalni. És meghalnak, sokszor úgy, hogy észre se vesszük. Néha azt se, hogy még élnek.

Emberáldozatok ók a rohanva változás oltárán.

Azért is jó, hogy eszembe jutott Ördögh István tanyája, mert egy gondolatot ehhez is hozzá tehetek. Ezt az embert be kéne aranyozni, mert harminc év alatt egyszer se sértette meg a törvényt. Íme, itt a tanya! Ilyen lenne mind, ha meg nem szegte volna az építési tilalmat. Rokolya Lipót háza falának nekiment a bivaly, és a másik falon jött ki. Nem tehetett mást, eladta a bivalyt. Bolond jószág, ő vette észre először, hogy tönkrement a ház. Hogy neki lehet menni.

Azt mondja valaki, fölöttem is eljár az idő, mert védem a tanyát. Megérett az elmúlásra, ha nem számoltuk föl eddig, fölszámolóddik magától. Félkézből csapkodja elém a lapokat,

időm sincs fölkapkodni őket. Nem veszem észre az öngyilkosokat? Nálunk dúl legjobban a csendes háború, itt pusztítja el saját kezével a legtöbb ember önmagát. Csapatelsők vagyunk a világon. Országunkban a súlypont Csongrád megyére tevődik át, ezen belül pedig a szegedi járásra. Miért éppen ide? Mert itt van a legtöbb tanya most is, minden ellentmondásával, és itt a legkisebb jele annak, hogy meg akarna szűnni. Ellensége vagyok én az emberiségnek, hogy a belülről oszló tanyát akarom fönttartani?

Soha nem voltam *tanyapárti*, soha nem akartam fönttartani egyetlen tanyát se. *Tanyai-párti* vagyok, és szeretnék még sokáig az maradni. *Emberpárti*, mert a tanyai is ember. Olyan ember, mint a többi. Mondhatnék most nagyon bölcs dolgokat, lelkeseket, szépeket, mozgósítókat is talán. Banálisat mondok, ezt is tanyán hallottam. Annyi jussa van, mint akárcsinek, mert *a tanyai embernek is földig ér a lába*.

Az öngyilkosság ennek ellenére akkora teher rajtunk, kibújni se tudunk alóla. A szemünket se köthetjük be, akármilyen fájdalmas is, szembe kell néznünk a tényekkel. Arra hivatott emberek keze nyomán készülnek a statisztikák, rémisztő dolgok olvashatók ki belőle. Attól félek, megszokjuk, és nem rémülődünk tovább.

Tanyai betegség lenne az öngyilkosság? Forráskutat emlegetik, ahol tíz év számaát összeadva azt találták, hogy az országos átlag háromszorosa lett öngyilkos. Amikor ez az adat előjött, még igen kicsi belső magja volt Forráskútnak, és rengeteg tanyája. Aki a belső bajokat kutatja, ezt nem hagyhatja figyelmen kívül, de csupán a számokkal ne hagyjuk szédíteni magunkat. Igaz, hogy rémségesen sok az öngyilkos, de erre a tanya önmagában nem ad magyarázatot. Könyörgöm, Budapest nem tanya, a Hatodik, a Hetedik, az Ötödik és a Nyolcadik kerület főleg nem az, mégis vezet az öngyilkosságokban! (Pünkösti Árpádtól veszem ezt, a Tiszatáj 1972. júliusi számából, az *Emberök önmaguk ellen* című írásból.) Alaposabb kutatások és másféle magyarázatok kellene ide mindenképpen.

Nagy baj van. Egyik kutatónk arra adta a fejét, hogy centiről centire haladva deríti föl egy csomó öngyilkosság hátterét, és csak akkor von le következtetéseket, ha alapja is van rá. A tisztességes kutatás igen lassú, itt főleg az, mert az emberek lelki bugyrainak a legfenekére kell letekinteni, és a kutatáshoz pénz is kellene. Oda fordult, ahonnét segítséget leginkább remélhetett. Avval utasították el, amivel húsz évvel ezelőtt engem is elhessentettek: mit akarsz vele? A képünkbe akarod vágni? Azt akarod bebizonyítani, hogy speciális magyar betegség? Hogy a szocializmus betegsége? És erre még pénzt is adjunk? Most azt is hozzátette valaki, teljesen fölösleges a kutatás, mert amit erről tudni lehet, azt ő mindet tudja. Boldog ember! Ha tudja, miért nem mondja?

Annyiszor hajtogatom, hogy két egyforma tanya nincsen, mint ahogy két egyforma ember sincsen, könnyű kiegészítenem, hogy két egyforma öngyilkosság sincsen. De tanyai öngyilkosságot a tanya ismerete nélkül kutatni nem lehet, a tanyát viszont alig-alig kutatja valaki. Mínek is kutatni azt, aminek meg kell szűnnie.

A tanya ismeretét mondom, de a tanyai ember megismerését értem rajta. Hogy ez mekkora lecke? Föl kellett adnom, hogy én valaha is megbirkózom vele. Amikor ehhez a munkához hozzáfogtam, terveket készítettem, mikor hová megyek, és hol mit deríték föl. Hamar rájöttem, az általam nem ismert vidéken kérdezni se tudok rendesen. A mi szakmánkban a kérdés a legfontosabb. Aki kérdezni nem tud, ha megveszekszik, akkor se kap jó feleletet. Ha hazulról hozott séma szerint kérdezem a Békés megyeit, akkor olyan válaszokat írhatok le, mintha ott-hon maradtam volna. Még el is tölthetne a dicsőség érzése, lám, milyen jól kitanultam a szakmát, akárhol szót tudok érteni az emberekkel. De ha én elhiszem, hogy igaz a válasz itt is, ha nem veszem észre, hogy egészen más válaszok sokkal igazabbnak lennének, ezeket csapok be vele. Amennyi idő kellett Szeged környékén a tájékozódásra, legalább annyi kellene Debrecen vagy Nyíregyháza körül is. Ekkora erőm nekem nincsen, és ekkora felelősséget nem vállalhatok. Nem tehetek mást, biztatom sok-sok társamat, kutassa a tanyai embert nagyobb hozzáéréssel, és ne higgye el, hogy elkaszálták előle a rétet.

Ugránczó motyogás ez, vezessük vissza a betűt az öngyilkosokhoz. Ha valamilyen de-

formálódott baktérium okozná a kórt, biológusok hada vadászná biztosan, és az is biztos, hogy Nobel-díj járna érte. Ha csak a megkövesedett előítéleteket tudnánk szétrobbantani, vagy vízcseppekkel koptatni legalább, már az is haszon lenne. Olyan hamar kimondjuk, hogy fölösleges emberek hullanak le időnap előtt az élet fájáról, belegendolni sincs időnk, mekkora idétlenség. Annyi fölösleges zsenije lenne a világnak, ahány pótolhatatlan tehetség nyeste el élete fonalát saját kezével?

Kényelmetlen helyzeteket teremt egy-egy öngyilkosság, ezért a társadalom szereti a családra kenni, a család pedig visszakeni: ilyen körülmények között mit várhatunk? Szeretünk okozati összefüggést találni az alkohol és az öngyilkosság között is. Búzlótt a pálinkától, amikor levágták a kötélről! Hátha csak az öngerjesztés, a bátorítás eszköze volt a pálinka! Ezt is meg kellene vizsgálni alaposan. Tudnunk kellene, kiben mikor vert gyökeret a rettenetes szándék, hányszor akarta elrebbenteni, és hányszor visszahívni a pohárral.

Előítéletek nélküli kutatást emlegetek, de ehhez erősnek kell lenni magunknak. Vállalnunk kell a következtetéseket akkor is, ha süti a bőrünket. Érdemes idézni egy mondatot Hódi Sándor könyvéből, amely *A „meghívott” halál* címen jelent meg: „És valahogy így fordul az öngyilkosság-kutatásban mindig visszajára a legjobb szándék is, s a magasztos tudomány voltaképpen egyebet sem tesz, minthogy a »balszerencsés« ember fejére olvassa önnön tehetetlenségét.” Megállapítjuk bölcsen, hogy belső széljárások kényszerítik ki a végzetes lépést, de addig se jutunk el, hogy legalább beszéljünk a szélfogokról.

Olvasom, hogy az önbizalom, az önbecsülés hiánya igen nagy nyomaték az önpusztítás előtti pillanatokban. Mit tettünk mi egyáltalán, hogy a tanyai embert saját becsülésére szoktassuk? Annyit nem engedtünk meg neki, hogy sorsának fontos szálait maga fonja össze. Belesulykoltuk valósággal, hogy ő a két lábon járó elmaradottság, az őskövélet. Bennszülött. Nem mulasztottuk el ráébreszteni, hogy megérzik rajta a tanyai szag. Hogyan becsülhetné saját magát, ha őt nem becsülte senki egyfolytában fél óráig se.

Legendás a tanyai ember vendéglátó szeretete. Akárhová mentem, nem volt sürgős munka, amit abba ne hagytak volna. Örülnek, ha beszélgethetnek, ezt gondoltam én is először. Ki vannak éhezve a szóra, mert el vannak zárva a világtól. Biztosan igaz, de lehet más beépített rugó is. Az öreg Ördögh mondta, vele ilyen szépen nem beszélt még senki. Pedig többet hallgattam, mint szóltam. Azt érezhették talán mindenhol, hogy becsülöm őket? Kíváncsi vagyok rájuk, és kénytelen vagyok elismerni észjárásuk belső logikáját. Bocsnát a hasonlatért, de a *mindig farba rúgott kutya tud csak ennyire odasimulni ahhoz, aki végre nem bántja.*

Elmondták a bajukat akkor is, ha orvosságot nem tudtam mondani rá. Sejtettem, az elmondás maga is gyógyít. Szelepek nyíltak ki, ártalmas gőzök szökhetnek ki. Áporodott, pusztító gázok, eget rogyasztó indulatok is. Ahol rossz a belső szabályozás, akiből nem szabadulhatnak ki, csak a sárga föld szívja ki belőlük. Az anyagcserét régóta ismeri az ember, a sanyarú lelkek salakjáról, ürítési kötelezettségéről csak a pszichológusok beszélnek.

Adhat-e egy társadalom többet annál, hogy engedi, sőt segíti magunk megbecsülését? A földbevert kishitűség helyébe a két lábon állás lehetőségét elültetni óriási vállalkozás. Magunktól se, másoktól se sajnáljuk!

Mielőtt nekiveselkedtem volna ennek a témának, keringtem körülötte egy darabig, mint érkező golyó a fészke fölött. Kíváncsi voltam, mit tart a közvélemény a tanyai emberről. Hálás dolog a kíváncsiszkodás, mert a közvélemény szókimondó, és nem szégyenlős. Kérdeztem, akit csak tudtam. Rá kellett jönnöm, sok egybehangzó vélemény is messze eshet az igazságtól. Ha kilencszázkilencvenkilenc hamis ismeretek alapján hozza meg ítéletét, és csak egy tudja a lényegét, akkor az az egy nyomot se hagy a számok között. Lehet, hogy hallgat is, mert az árral szemközt nem akar úszni, mégis egyes-egyedül csak neki van igaza. Mégse mondom, hogy haszталan volt kérdezetnem, mert megtudhattam, milyen mély rétegekig hatolt le a fölületesség.

Mondok egy példát. Amikor az elhagyott tanyai iskolákról készült a film, a záróképek közé tanyai arcokat kívánt a rendező. Vasárnap délután bementünk Kancsalszél egyik tanyá-

jába is, illetve csak az udvarába. Annyit kért a rendező, húzna föl egy vödör vizet a kútból a férfi, és öntené ki a vályúba. Lehet róla szó, semmi akadály a nincsen, csak az arcán látszott, semmit nem ért belőle. Minek a vizet föl húzni, ha se ember, se jószág nem iszik belőle? Miféle banda lehet ez, ha vasárnap délután egy vödör vizért képes kijönni a városból? De ha parancs, akkor lehet róla szó. Ismételni kell a fölvetelt, mert nem jól húzta a gazda. Nem jól? Az mondja, aki kútágast most lát először? Ezt a vizet így kell föl húzni! Persze, persze, de nem muszáj belenézni a lencsébe. Na, jó, oda se nézek!

Készen vagyunk, mennék is, de megkérdezi valaki, milyen régi a ház. Igen régi, százévesnél is öregebb. Mi következhet ebből vasárnap délután? Leghamarabb az, ha csak egy köcsög van is a padlásán, azt is le kell onnan hozni. És ha kettő? Vagy ha mindenkinek jutna egy? Ugye, föl lehet nézni a padlásra? Föl, lelkem, de csak a könnyebbje menjen, nehogy leszakadjon. Pehelykönnyű lesz mindenki, ha köcsögről van szó, várostromnál nem rohamoztak úgy, ahogy a tévé teljes stábjá lódul a létra felé.

Mondom én, bolond fejjel, csak odavetve, hogy most *le lesz söpörve* a kancsalszéli padlás. Abban a pillanatban ott termett anyóka a létránál, és senkit nem engedett föl. Nézett a sok ember, hát ezt meg mi lelte? Az előbb még engedte! Vakaródtunk, ódalogtunk kifelé. Jött utánunk szegény szüle. Fél kosár krumplival. Ezt szívesen adná, ha beérnénk vele. Megsértődött a magasságos stáb. Minek nézi őt egy bugris paraszt?

Kalandnak is jó az ilyen, sztorit lehet faragni belőle. Napok óta együtt dolgozom velük, fizetésért se tudnék rosszat mondani rájuk, most mégse értem őket. Vulkánként tört föl belőlük a mérhetetlen ellenszenv. Ha hozzájuk ment volna be egy pohár víz ürügyén Kancsalszéli János, és ötperces ismeretség után föl akarta volna hajtani a rekamiét, hogy megnézzze, mi van alatta, talán még brigantinak is nézték volna. Ezt el se lehet képzelni, de azt igen, hogy jön egy vadidegen csapat, és megy föl a padlásra. Aki nem engedi, annak természetesen elmeszesedett már az agya. Mondom én, álljatok meg, emberek, a hiba bennem van. Ha én ki nem mondom, hogy le lesz söpörve a padlás, minden köcsög lejött volna róla szépen. Nem értik. Mi van abban, hogy le lesz söpörve? Csak az, hogy ebben a tanyában idegen akkor fordulhatott meg utoljára, amikor a beszolgáltatási tervek lihegő túlteljesítéséért valóban lesöpörték a padlást, meg akkor, amikor a téeszbe agitáltak. Most ez a sok ember a kutat akarja föl mérni vagy a szelement? Azt már nem! A fél kosár krumplit szívesen adja, de a padlást hagyjuk békén.

Egy eset, s lám, kettő a vélemény róla. Az egyiket mondhatnám közvéleménynek is, mert sokan mondják, a másikkal egyedül maradok. Azt hiszem, arról van csak szó, hogy zsugorítva temet az emlékezet. Ami megesik, jobban megüli a lelkeket kint, mint a városban. De ehhez a fölismeréshez a történelmet is kell ismerni.

Ha elkezdtek a példát, megtoldom még eggyel. A balástyai tanyából Kijevbe jár tanulni a jófejű gyerek. Vágni kéne a disznót nagyapáéknál, de várnak vele. Majd ha megjön az unoka! Hadd kóstoljon bele szegény a hazai disznótorba. Hanem ezért kár volt hazajönnie olyan messziről. Egyszerre ketten vigyáznak rá: ebből se egyél, abból se egyél. Nem tudja a fiú, mi ütött bele az öreg szülékbe. A falatot is sajnálják tőle? Akkor miért várták? Nekik is *meszesedne* már az agyuk? Délben is azt hallja, ne egyél, fiam, meg este is. Valami sovány levest inkább. Disznótorban sovány levest? Visszakérdez az öregapja:

— Tudod te, honnan jöttél?

— Tudom hát. Kijevből.

— Hát azt tudod-e, hogy aki onnan jött haza, és sokat evett, mind fölfújódott? Az orvos se tudta megtartani őket.

A gyerek nem érti.

— Mikor jöttek?

— A háború után, fogságbul.

Hol van már a háború és hol a fogság? A gyerek azt hitte, ellene támadnak, miért ment olyan messzire. Ha a végére nem jár, ha megsértődik a maga esze szerint, legközelebb már látogatóba se jött volna el. Aki a falatot is sajnálja, arra nincsen mentség.

Nagy korok árnyképeit kell sokszor egymásra vetítenünk, ha tisztán akarunk látni.

Jobb a három példa, mint a kettő, mondok még egyet. Otthonülő öregségében találtam rá egyszer Kotogán Imrére. Doberdó, Isonzó, Piave — olyan tisztán beszél, hallgatni gyönyörűség. Miről is ábrándozott a baka? Ezt a folyót még átússzuk, elverjük a talját, ha maradt még belőle valami a pergőtűz után, és délben Velencében ebédelünk. Terített asztalnál, tányérből. Lányok lesznek a főlszolgálók! Mit tesz erre a talján? Elereszti a vizet, a mocskos áradat elszagattja a hidászok alkotmányát, lőni meg úgy lőnek, mintha szaporodtak volna a tűzérési tűzben. Gyerünk vissza! Valami istálló mögé bújnak. A hülye hadnagy, talán Barnának hívják, kérdezi: hát a géppuska? Mars vissza érte! Pergőtűzben ott egye meg a fene a géppuskát, ahol van. Csak Imre komája pördül ki a fal mögül, ugrik bele az árokba, és fut érte. Már húzza is, amikor elkezd mutogatni a levegőbe, fordul kettőt, és elesik. Nekiiramodik ő, mert a komáját nem hagyhatja. Az ember nem géppuska, azt nem lehet benne hagyni a tűzben. Őt is meglövik, lehet, hogy ő hozta haza az első világháború legutolsó golyóját, benne a vállában.

Külön történet, ahogy hazajön. Úgy lopják haza a vonaton, ketten feszítenek mellette, hogy szemle alatt el ne essen, és betegnek se lássák. Kiszőrösödött a zöld penész a kötésen, mire hazaért, ráadásul a honvédkórházból is elkergették. Jőjjön reggel, ne háborgassa a részeg katoná mások nyugalma. Valóban tántorgott, sőt el is esett, a kórház lépcsőjén áhíthatos apácák találtak rá.

A mondóka végére tűzbejön megint Imre bácsi, és szidja Zita királynét, mint a bokrot. Hogy egy nőszemély, a büdös ringyó, hogyan kibabrált az egész magyar sereggel. A mocskos áruló!

Csendes felesége először csak inti, aztán odamegy mellé, húzkodja, böködi, vegye már észre magát, és hagyja abba. Imre bácsit lelőni se lehetne, ráadásul a böködést se szereti. Rámordul élete párjára:

— Minek hagynám abba?

— Baj lehet még belőle, Imre!

Zita királynéből mi baj lehetne a hetvenes évek elején? Történelmi tévesztés van mögötte nyilván. Ha most elövenném mások szokását, és levizsgáztatnám, mit tud a világról, lehet, hogy furcsa feleleteket kapnék. Vagy semmit. Egy dolgot azonban mindnyájunknál jobban tud ez az asszony: ha Imre bácsi ennyire kinyitja a száját, abból csak baj lehet. Hány élet súlyos tapasztalata van a történelmi tévedés mögött? Nem lehet megtudni.

Több embernek mondtam el a három példát. Nyersen, közvetzetések nélkül. Mind-egyik azt mondta, nagyon sötét alakok laknak ott. Kérdezgettem azt is, tanyán lehet több az analfabéta vagy városban. Szemrebbenés nélkül vágta rá mindenki, csakis a tanyán. Amikor azt mondtam, láttam értelmes analfabétákat is már, és nagyon buta írástudókat is, megint nem hittek nekem.

Milyen tehát a tanyai ember?

Magunkhoz mérjük az alacsonyít is, magasat is, mert ez a mérce mindig kéznél van. Nem akarok könnyen megtámadható hibába esni mégse, ezért nem a magam véleményével kezdem.

Elmentem a kecskeméti ügyészségre és rendőrségre, olyan emberekkel beszélgetni, akiknek sokszor adódik ügyük a tanyaiakkal. Sáros arca az a társadalomnak, ami ide látszik, de nem fordíthatjuk el erről se a tekintetünket. Mindig kérdeztem: milyen a tanyai ember?

— Elképesztő. Szegénység, butaság, sötétség. Még vérfertőzés is van. Hallom egyszer, együtt él a férfi a hűgával, és már gyerekük is van. Másik eset: anyyi gyerek születik, megszámlálni se nagyon lehet, tessék elképzelni, szegény asszony mennyire elhasználódik. Gondol egyet a férj, talál ő fiatalabbat is, elkezd nemi életet élni legnagyobb lányával.

— Mit lehet ellene tenni?

— A törvénynek vannak szankciói, de itt a tudatlanság a főbűnös, azt pedig nem lehet törvénybe idézni.

— Borzalmas dolgokat mond. Megérett tehát a tanya a pusztulásra?

— Ezt én egy percig se mondtam.

— Ilyen bűnökkel meg kéne szüntetni.
 — Fel kellene világosítani.
 — Mivel? Kivel?
 — Minden embert tanítani kell, hogy buta ne maradjon. Sok előadás kellene ide, és a bevagyodott szegénységet lenne jó messzire elkergetni. Orgovány környéke szegény, és sötét, akárcsak Bugac. Mi marad az ottaniaknak? Az ital, minden mennyiségben. Hazamegy az apa, világgá kergeti familiáját. Nincsen szomszéd, a padlásra bújnak, futnak a kukoricaföldre, és a szárkúpban éjszakáznak. Embernek való élet ez? Mit várhatunk az így fölnövő generációtól? Ő is megfogja az üveget, ha már elbírja, és ő is elveri majd a feleségét a háztól, minden gyermekével. Menjen el Solt környékére is! Világosfejű, vállalkozó kedvű embereket talál. Úgy eltájékozódnak a világban, mint akárki más. Van perspektívájuk, hajtanak érte. Ez is tanya, az is tanya.

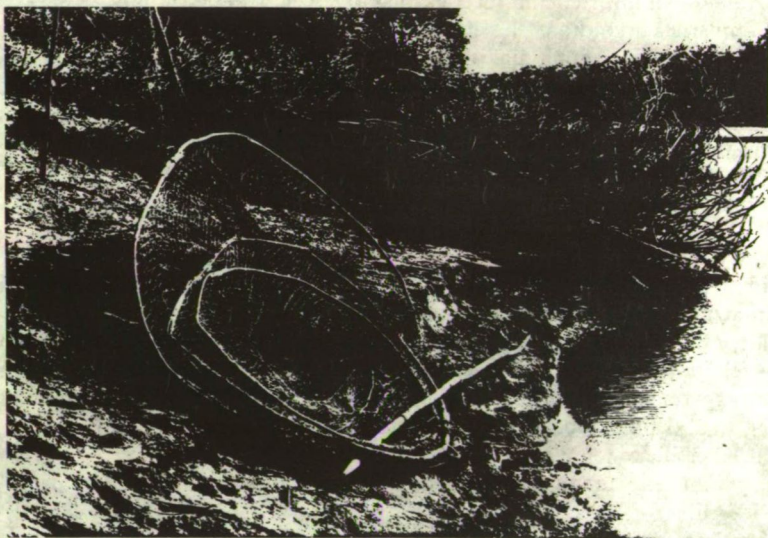
— A megszüntetők erre azt mondanák, szüntessük meg előbb Orgovány környékét.

— Úgy látom, nem értett meg az előbb. Ha a törvénnyel nem lehet a sötétség ellen harcolni, mert annak más az orvossága, akkor azt is mondhatom, felszámolási rendeletek özönével se lehet. Isznak Orgovány környéken? Isznak, és az alkoholizmusban fogant gyerek elmebeteg lehet. És a városban nem isznak? Ott nem lehet elmebeteg abból a gyerekből, akit alkoholista apa nemzett és részeges anya fogant? Ugyanúgy lehet. Ha akarja, megesküszöm rá, ezer lakosra több alkoholista jut Kecskeméten, mint Orgovány környékén.

— Nem értek a statisztikához, de ha ez igaz, akkor Kecskemétet kellene kivinni amoda.

— Miért akar maga mindent telepítéssel megoldani? Ésszel, értelemmel, felvilágosítással, műveltséggel lehet ez ellen tenni valamit, nem telepítéssel. Benn a városban, ha veri a feleségét a részeg, kimegyünk és rendet csinálunk, mert valaki mindig értesít bennünket, de ki szóljon be a tanyáról? Ha netán rászánja is magát valaki, mire kiértünk, az igazak álmát alussza a férfi, az asszony pedig annyira szégyelli az esetet, hogy hallgat. Ha szólna, legközelebb még jobban elverné az ura. Magára maradt a tanya, még a postást is elvettük tőle. Csodálkozunk rajta, ha ez lesz belőle? Szabad csodálkoznunk? Elég csodálkoznunk?

Nem én mondom ezt, hanem rendőr és ügyész. Egy szóval se adnak fölmentést vérfertőzésre és utálatos alkoholizmusra, csak többet mérlegelnek, mint mi szoktunk, hiszen nekik nem mesélniök kell a tanyaiaikról, hanem dönteni sorsukban, ha úgy jön ki a lépés.

VÁRNAI LÁSZLÓ FOTOGRAFIKÁJA